

Ateistų „biblija“ – mėgstamiausia Julijaus Cezario
knyga, tūkstantmečiais pralenkusi savo laiką

Apie
DAIKTŲ
PRIGIMTĮ

De Rerum Natura

Pirmą
kartą – visos
6 knygos vienoje
+ originalus
lotyniskas
tekstas!

LUKRECIJUS

OBULYS

L U C R E T I
DE RERUM NATURA
LIBRI VI

Recognovit versibusque lituanicis convertit
M. RAČKAUSKAS

LUKRECIJUS

APIE DAIKTŲ PRIGIMTĮ

6 KNYGOS

Lotyniško teksto redakcija ir vertimas
M. RAČKAUSKO

LUKRECIJUS IR JO POEMA

Antikinis pasaulis vėlesniesiems laikams yra palikęs ne vieną negėstančios reikšmės kūrinį, bet tik nedaugelis iš jų savo idėjinį aktualumą išlaikė iki naujųjų laikų. Tarp pastarųjų ryškiai išsiskiria garsus filosofinis veikalas ir didelės meninės jėgos poema „Apie daiktų prigimtį“.

Istorija mums pašykštėjo žinių apie Titą Lukrecijų Karą, šios poemos autorių. Nors yra žinoma, kad jį vertino Ciceronas, Vergilijus ir Ovidijus, o šimtmečiu vėliau – Kvintilijanas ir Tacito bendralaikiai, tačiau žinios, reikalingos poeto biografijai išaiškinti, randamos tik IV m. e. amžiaus šaltiniuose. Beje, ir šios nuotrupos nėra labai patikimos, nes pateiktos jo idėjinių priešų. Todėl Lukrecijaus kilmė, mokykla ir asmeninis gyvenimas amžiams liko neišaiškinta paslaptis. Tikrai yra žinoma tik viena: Lukrecijus gyveno I a. p. m. e. pirmoje pusėje. Apytikriai dar galima pasakyti, kad jis gimė ne vėliau kaip 95 metais, ir mirė apie 55 metus.

Lukrecijaus gyvenimo laikotarpis pasižymėjo audringais politiniais įvykiais. Jaunystėje jam tikriausiai teko matyti įnirtingus Marijus ir Sulos susirėmimus. Spartako vadovaujamą vergų sukilimą, o vėliau Katilinos sąmokslą ir Julijaus Cezario politinės karjeros pradžią. Tiesa, poeto pergyventieji įvykiai konkrečiai neatsispindėjo jo poemoje. Joje akivaizdus tik bendras nepasitenkinimas savo meto visuomene. Ypač ryškus yra ironiškas ir neretai piktas Lukrecijaus požiūris į aukštuomenę. Apie darbo žmones jis atsiliepia su tam tikra užuojauta. Pavyzdžiui, apie aukso kasyklų darbininkus jis sako:

Kiek kenksmingų garų padvelkia iš aukso kasyklų,
kokius jie veidus žmonių padaro ir kokią jų spalvą!
Ar nematai, negirdi, kaip žūva per laiką neilgą,
kaip nebetenka gyvybės jėgų visi tie, ką priverčia
skurdas gyvenimo didelis griebtis to darbo nelemto?

VI, 811–815 eil.

Pats Lukrecijus greičiausiai nebuvo žemųjų Romos visuomenės sluoksnių atstovas. Nors ir trūksta duomenų tikslesnėms išvadoms padaryti, iš jo poemos, o ypač tų jos vietų, kuriose aprašoma turtuolių butis, galima spėti, kad jam aukštosios visuomenės gyvenimas buvo gerai žinomas ir netgi nusibodęs. Labai galimas daktas, kad poetas sąmoningai atsisakė pilno intrigų ir pavydo turtuolių pasaulio ir užsidarė filosofo kabinete.

Poemos „Apie daiktų prigimtį“ turinys yra filosofinis. Pats Lukrecijus, retoriškai kreipdamasis į Epikūrą, pripažįsta, kad jis dėsto šio graikų materialisto filosofiją:

Graikų genties puošmena, tavim dabar sekdamas, taikau
savo žingsnius nukreipti tvirtai į pėdsakus tavo.

III, 2–4 eil.

Epikūras (341–271 m. p. m. e.) buvo paėmęs ir savarankiškai išvystęs Demokrito (apie 460–370 m. p. m. e.) atomistinę teoriją. Kadangi Epikūro ir Demokrito raštų nedaug tėra išlikę, Lukrecijaus poema tampa savotiška antikinio materializmo enciklopedija. Tiesa, dėl tos pačios priežasties šiandien labai sunku nustatyti, kurios mintys priklauso graikų filosofams, o kurios Lukrecijui. Ypač neaišku, ar daug romėnų filosofas išvystė savo tiesioginio mokytojo Epikūro mokslą. Tačiau tai turi principinės reikšmės tik filosofijos istorijai.

Materialistinės Demokrito linijos antikinėje filosofijoje pagrindinis bruožas buvo ateistinis kovingumas. Lukrecijaus poema alsuote alsuoja kovos prieš religiją dvasia. Per visą poemą driekiasi mintis, kad religija nieko nedavė žmogaus kilnumui išaukštinti, ne palengvino, o prislėgė jo gyvenimą, pavergė laisvą žmogaus dvasią. Netgi Epikūro mūsų poetas žavisi visų pirma todėl, kad, anot jo, šis mirtingasis pirmas išdrįso pakelti akis ir pasipriešinti religijai, kad jis, išaiškinęs gamtos paslaptis, išlaisvino žmoniją iš prietarų ir tamsybės, iškėlė žmogaus vertę.

Taigi nūnai paminta, savo ruožtu, po kojų tikyba,
mus gi pačius lig dangaus laimėtoji pergalė kelia.

I, 78–79 eil.

Kovingasis ateizmas ir yra tas Lukrecijaus poemos „Apie daiktų prigimtį“ bruožas, dėl kurio ji išliko aktuali iki šių dienų.

*

Pagrindinis Lukrecijaus teiginys skelbia *materijos amžinumą*: „ta pati priežastis ir jėga sunaikintų daiktą kiekvieną, jei medžiaga jo nemirtinga nebūtų“ (I, 238–239 eil.). Įrodęs, kad „niekas iš nieko dievo valia niekuomet nesidaro“ (I, 150 eil.) ir „į nieką pavirsti niekas niekad negali“ (I, 237 eil.), Lukrecijus peržvelgia filosofines mokyklas, gyvavusias iki Epikūro, ir jas apibūdina, pirmiausia kreipdamas dėmesį į tai, kaip jos sprendžia materijos amžinumo klausimą. Jis iškritikuoja pirmuosius Jonijos filosofus, kurie gamtos pradų laikė žemę, vandenį, orą ar ugnį, iškritikuoja Anaksagorą ir pereina prie atomistinės Demokrito ir Epikūro teorijos.

Demokritas, o po jo ir Epikūras tvirtino, kad gamtos kūnų pirminis pradas yra *atomas*. Graikiškas žodis „atomos“ išvertus reiškia „nebedaloma

dalelė“. Taigi jie aiškino, kad atomai yra absoliučiai kietos nebedalomos dalelės, neturinčios savyje tuštumos ir todėl nesunaikinamos.

Lukrecijus niekur nenaudoja graikiško atomų pavadinimo. Jis vadina juos pirmaisiais kūnais ar tiesiog kūnais, kūneliais, kūnų pradais, sėklomis ir pan., bet jų savybės iš esmės nesiskiria nuo Demokrito ar Epikūro atomų savybių. Pagrindinis jų bruožas tas, kad jie amžini:

Jeigu praduose nėra tuštumos ir jeigu jie standūs,
tai, kaip įrodžiau anksčiau, tikrai amžini turi būti.

I, 538–539 eil.

Atomistai, pripažindami materijos amžinumą, pripažįsta ir amžiną jos judėjimą:

Kuriasi nuolat visoki daiktai, judėdami amžiais,
pradai pirmakščiai visur, iš bedugnių gelmių ir aukštybių
smelkiasi smarkiai eilė po kits kito kryptim įvairiausiom.

I, 995–998 eil.

Nuolatinis judėjimas sukelia nuolatinį keitimąsi:

Nieko pasauly nelieta nekintama, viskas praeina,
atmainos vyksta gamtoje, verčiami ir pavidalai keistis.

V, 830–831 eil.

Keitimasis vyksta pažangia kryptimi: tai, kas nauja, išstumia tai, kas sena:

...Gamta teisingai mus peiktų ir bartų:
traukiasi tai, kas iškaršo, nauji atsiranda dalykai
nuolat, ir būtina rasti naujam iš dingusio seno.

III, 963–965 eil.

Judėjimas vyksta ir atskiro daikto viduje. Nuo šio judėjimo priklauso ir daikto savybės:

Būna be galo svarbu neretai ir padėtys pradų:
kas susijungę su kuo ir koku būdu išsidėstę,
kokį judėjimą jie tarpusavy duoda ir gauna.

I, 817–819 eil.

Daikto savybės, susiformavusios priklausomai nuo atomų padėties ir judėjimo kūnų viduje, išlieka tik iki tam tikros ribos. Kai ši riba peržengiama, įvyksta dialektinis šuolis iš seno į naują:

Juk jeigu keičiasi kas ir ribas savąsias palieka,
mirė, vadinasi, tatau, kas buvo prieš pasikeitimą.

I, 670–671 eil.

Visuose šiuose teiginiuose, kaip matome, aiškiai atsispindi dialektikos elementai: čia yra ir judėjimas, ir vystymasis, ir perėjimas iš vienos kokybės į kitą. Tačiau nei Lukrecijus, nei jo mokytojas Epikūras, nei Demokritas negali būti laikomi dialektinio materializmo pradininkais, nes jų dialektika buvo pagrįsta tik mechaniniu kūnų judėjimu. Tai ne tik supaprastino, bet daugeliu atvejų netgi iškreipė tikrąją reiškinių esmę.

Kurdamas konkretų pasaulėvaizdį, Epikūras aiškino, kad egzistuoja beorė erdvė ir nesuskaičiuojama daugybė atomų, kurie dėl savo svorio krinta iš viršaus žemyn. Šiame atomų lietuje kyla sūkurys, o iš jo jau formuojasi visi matomi kūnai. Taigi dangaus ir žemės kūnai tėra mechaniški atomų susibūrimai, kurie galėtų kiekvienu metu išsisklaidyti taip, kad liktų vėl tik beorė erdvė ir atskiri, krintą žemyn, atomai.

Greta tokių, visai primityvių aiškinimų, Epikūro pasaulėvaizdyje randame tikrai genialių minčių. Visų pirma mūsų negali nestebinti visatos begalybės supratimas:

Erdvei nėra pabaigos, kryptin bet kurion ji beribė.

I, 958 eil.

Žemė ir iš žemės matomas pasaulis, kurį senovės žmonės laikė be galo dideliu ir amžinu, epikūriečiams tėra labai maža begalinės visatos dalis. Jie tvirtino, kad tokių pasaulių kaip Žemė, yra begalybė. Lukrecijus, išaiškinęs, kad atomų yra begalybė, kad jų judėjimas – amžinas, o erdvė, kurioje jie juda, – beribė, rašo:

Aišku, todėl privalu pripažinti, kad lygiai taipogi
saulė ir mėnuo, ir žemė, ir jūros, ir visa kas kita
vieniši nēr: jų daugiau, negu kas suskaičiuoti galėtų.

II, 1084–1086 eil.

Kaip matome, Lukrecijus jau tuomet tvirtino, kad Žemė nėra visatos centras, jis kalbėjo apie nesuskaičiuojamą daugybę pasaulių, už tai Džordanas Bruno toje pačioje Italijoje daugiau kaip po pusantro tūkstančio metų buvo inkvizicijos sudegintas ant laužo. Žinoma, Lukrecijaus teorija gali būti lyginama su M. Koperniko pasekėjo Dž. Bruno mokslu tik bendrais bruožais, nes romėnų filosofas klaidingai aiškino dangaus kūnų judėjimą, stovėdamas šiuo atžvilgiu žemiau net už savo meto astronomus.

Svarbią vietą Epikūro gamtos moksle užima teorija apie atomo nukrypimą nuo tiesiosios linijos. Epikūras iš esmės tuo ir skiriasi nuo Demokrito. Mat Demokritas aiškino, kad atomai visatoje skrieja įvairiomis kryptimis. Jiems susidūrus, kyla atomų sūkuriai, kuriuose, grupuojantis panašiams pagal svorį ir formą atomams, kuriasi atskiri kūnai. Iš šio aiškinimo lengva suprasti atomų sūkurių atsiradimą, bet atomų judėjimą įvairiomis kryptimis

sunku įrodyti, nes nežinia, kokios jėgos juos varo. Be to, Demokritas visiškai paneigė atsitiktinumą ir suabsoliutino būtinumo vaidmenį gamtoje. Anot jo, „žmonės sukūrė atsitiktinumo stabą, siekdami juo pridengti savo mąstymo bejėgiškumą“. Toks būtinumo suabsoliutinimas šį garsų ateistą atvedė į fatalizmą. Epikūras, kritikuodamas tokį požiūrį, viename savo laiške rašė: „Juk geriau būtų pasikliauti mitu apie dievus, negu vergauti gamtininkų likimui, nes pirmasis dar palieka viltį permaldauti dievus atnašavimu, o pastarasis teturi nepermaldaujamą būtinybę.“ Todėl jis, norėdamas rasti išeitį iš Demokrito prieštaravimų, pirmiausia paskelbė, kad atomų judėjimo priežastis yra natūrali, tai – jų svoris, kuris juos traukia iš viršaus žemyn. Tačiau čia vėl liko spraga. Epikūras, maždaug dviem tūkstančiais metų pranokęs Galilėjų, suprato, kad beorėje erdvėje kūnų svoris negali turėti įtakos jų greičiui. Vadinas, atomai, nors ir būdami nevienodo svorio, krinta vienodu greičiu. O kadangi jie visi juda viena kryptimi – žemyn, negalima suprasti, kaip atsiranda atomų sukurs, iš kurio vėliau formuojasi įvairūs kūnai. Dėl tos priežasties Epikūras, perdirdamas Demokrito atomistinę teoriją, įvedė į ją atomo nukrypimą nuo tiesiosios kritimo linijos. Lukrecijus tai išdėstė šitaip:

Noriu, kad būtum dabar ir su tuo tu susipažinęs,
kaip statmenai nešami tuštumoj visi kūnai pirmykščiai
savo svoriu iš pradžių mums nežinomoj vietoje ima
krypti nežymiai į šalį, bet tokį tik truputį mažą,
jogei vargiai gali tai nukrypimu pavadinti.

II, 216–220 eil.

Dėl šito atomų nukrypimo buvo daug ginčų, nes atomas, anot Epikūro, iš savo kelio iškrypsta savaime, neveikiant jokioms kitoms būtinoms priežastims. Daug kas senovėje ir naujaisiais laikais kritikavo už tai Epikūrą, bet K. Marksas savo disertacijoje Demokrito ir Epikūro filosofijos klausimu nurodė, kad atomo nukrypimas nuo tiesiosios linijos neatsitiktinai atsirado Epikūro fizikoje. Jis išreiškia dėsni, kuris pastebimas visoje Epikūro filosofijoje. Aiškindamas, kad atomas gali nukrypti nuo tiesiosios linijos, Epikūras įvedė į ją, kaip į pirmąją pasaulio priežastį, dialektinį prieštaravimą: *būtinai* krisdamas tiesiog žemyn, atomas *nebūtinai* visą laiką krinta tiesiog žemyn. Tas vidinis atomo prieštaravimas ir padėjo Epikūrai susigrąžinti į filosofiją Demokrito paneigtą *atsitiktinumo* kategoriją, ir kartu išvengti fatalizmo, iš kurio jo pirmtakas nerado išeities.

Praktinėje Epikūro filosofijoje teorija apie atomo nukrypimą nuo tiesiosios linijos buvo teorinis gyvų organizmų laisvos valios atsiradimo pagrindas:

...Nukrypimai nežymūs
kūnų pirmykščių – nežinomoj vietoj, laiku nepaskirtu –

daro tatai, kad protas nesurištas būti galėtų
būtinumu vidiniu kiekvienam mūsų poelgy...

II, 289–292 eil.

Epikūras, įvesdamas kai kuriuos gyviems organizmams būdingus bruožus tiesiog į atomus, sudarė prielaidas sudėtingiems gyvybės reiškiniams išaiškinti, nes šiaip, anot jo, esminio skirtumo tarp to, kas gyva, ir to, kas negyva, nėra: gyvi kūnai atsiranda taip pat iš atomų, tik šiek tiek kitos formos ir mažesnių.

Atskirais gyvybės atsiradimo ir vystymosi klausimais nei Epikūras, nei Lukrecijus nebuvo žymiai toliau pažengę už savo meto filosofus ir gamtininkus. Daugelis jų aiškinimų šiuo metu skamba labai primityviai. Verta dėmesio tikrai evoliucijos teorija, kurią Lukrecijus išdėstė savo poemos V knygoje. Kaip ir daugelis antikinių gamtos tyrinėtojų, neišskiriant netgi Aristotelio, Epikūras laikė, kad gyviai atsiranda savaime ir užbaigtu pavidalu. Lukrecijus mums detalizuoja klausimą. Jis, remdamasis tuo, kad žemėje nuolat atsiranda daugelis gyvių, „liūčių drėgmės, kaip ir saulės gaivios šilumos pagimdytų“ (V, 798 eil.), tvirtina:

Nei iš dangaus juk nukristi gyvūnai tie niekaip negali,
nei iš sūriųjų salpų joks padaras žemės išeiti.
Lieka sutikti todėl, jog motinos vardą teisingai turi
mūs žemė, kadangi ir radosi viskas iš žemės.

V, 793–796 eil.

Šiame teiginyje neabejotinai vertingiausia yra tai, kad Lukrecijus neieško kokių nors antgamtinių gyvybės atsiradimo priežasčių, bet mėgina apibendrinti žemiškas gyvybės egzistavimo sąlygas ir daro iš to teorinės išvadas. Jo aiškinimu, gyvybės atsiradimo metu turėjęs būti pavasario laikas žemėje, nes tuo metu turėję būti pakankamai šilumos ir drėgmės:

Padermės taigi, pirmiausia, sparnuočių ir paukščių įvairūs
mesdavo savo lukštus, išriedėję pavasarį ankstų,
kaip ir cikados, kai vasarą švelnią odele palieka,
gyvastį trokšdamos pačios apsaugot ir maisto surasti.
Žemė tada tau pirmąsias kartas mirtingų sukūrė:
juk laukuose šilumos bei drėgmės buvo perteklius didis.

V, 801–806 eil.

Gyvybės atsiradimą Lukrecijus sujungė su pavasariu, matyt, ne tik todėl, kad pavasaris suteikia geriausias sąlygas tik ką išsirutuliojusiai gyvybei. Jis tikėjosi šitaip rasti patikimiausią būdą natūraliam gyvybės atsiradimui paaiškinti. Juk kiekvieną pavasarį gamta atgimsta, iš po nutirpusių ledų prasikala vešli augmenija, atsigauna apmirę gyvūnai. Blieka tik sukurti sau

ypatingo pavasario vaizdą ir padaryti išvadą, kad tada išvis pirmą kartą atsirado gyvybė. Mūsų akimis žiūrint, tai yra daugiau poetinis, o ne mokslinis gyvybės atsiradimo paaiškinimas, bet tais laikais, kai mokslo žinios apie gamtą buvo dar labai ribotos, eiliniam skaitytojui toks teorinis kasdienių reiškinių apibendrinimas galėjo būti pakankamas religiniam šio klausimo išaiškinimui sugriauti. O juk Lukrecijus to visų pirma ir siekė.

Logiškai išsprotaudamas, Lukrecijus labai įdomiai aiškino tolesnį gyvūnų gyvenimą žemėje. Jo supratimu, motina žemė iš karto pagimdė daug įvairių baidyklų, kurios negalėjo prisitaikyti prie žemės gyvenimo sąlygų ir tęsti savo veislę. Visos jos žuvo. Liko gyventi tik tie gyvuliai ir žvėrys, kurie:

Jau nuo jaunystės dienų savo padermę saugo akylai –
vienas drąsa, judrumu, o kitas klastinga gudrybe.

V, 858–859 eil.

Tai labai reikšminga mintis, kurią po dviejų tūkstančių metų naujomis sąlygomis ir naujais duomenimis suformulavo Darvinas, atskleidęs natūraliosios atrankos dėsni gyvojoje gamtoje. Lukrecijaus mes negalime laikyti Darvino evoliucijos pradininku vien todėl, kad jis kovos už būvį būseną pripažino tik pradinių gyvybės atsiradimo laikotarpiu, o Darvinas įrodė, kad natūrali atranka kovos už būvį pagrindu vyksta nuolatos. Mūsų filosofas, užčiuopęs vieną iš pagrindinių gyvosios gamtos vystymosi dėsningumų, nepastebėjo nuolatinio šio dėsniu veikimo ir faktiškai rūšių raidos nepripažino, nors apskritai jis kalba apie nuolatinį keitimąsi gamtoje.

Daug medžiagos idealizmui ir religijai antikiniais ir vėlesniais laikais yra davę neišaiškinti sąmonės reiškiniai. Vadinamoji sielos problema ypač buvo aktuali Epikūriui, nes jis gyveno po to, kai stambiausias antikos idealistinės filosofijos atstovas Platonas savo gausiuose raštuose buvo išstobulinęs dualizmą. Atsakydamas tokiems filosofams kaip Platonas, kuris skelbė, kad siela yra nemateriali idėja, laikinai įsikūnijusi mirtingame kūne, Epikūras viename laiške rašė: „Tie, kurie sako, kad siela yra bekūnė, paisto niekus.“ Jo pagrindinis teiginys šiuo klausimu skelbė kūno ir sielos neatskiriamumą. Lukrecijus šį neatskiriamumą taip išdėstė:

Vienu žodžiu, gyvybingi gebėjimai kūno ir dvasios
gauna jėgų ir gyvybę, tik viens su kitu susijungę.
Dvasios pati prigimtis savaime sukurti negali
jokio gyvybės judėjimo gyvo be kūno, o kūnas,
vienas bejėgis gyvenimą tęst ir jausmams vadovauti.

III, 558–562 eil.

Kūno ir sielos neatskiriamą vieningumą, anot Lukrecijaus, rodo tai, kad siela auga ir sensta kartu su kūnu: vaikas vaikiškai ir protauja, vėliau,

stiprėjant kūnui, subręsta ir siela, o senio protas vėlgi susilpnėja. Iš to Lukrecijus daro išvadą, kad siela yra mirtinga ir ji numiršta kartu su kūnu. Siela, kaip ir kūnas, yra sudaryta iš atomų, todėl jos mirtis yra ne kas kita, kaip gyvybei būdingo atomų judėjimo suirimas. Vėliau šie atomai išsiskirsto ir įsilieja į kitus kūnus kaip jų „statybinė“ medžiaga. Lukrecijus juokiasi iš tų, kurie jaudinasi, kas bus po mirties, ar bijo, kad jų kūno neдрaskytų paukščiai ir žvėrys:

Taip ir tada, kai jau mūsų nebus, ir kai bus atsiskyręs
kūnas nuo sielos, – iš jų mes vieningai visi sudaryti, –
aišku, kad mums neturės nė mažiausios reikšmės tada niekas,
niekas ir pojūčių mūsų nejaudins, kai mūs nebebus jau,
net jei sumištų su jūra dangus ir žemė su jūra.

III, 838–842 eil.

Konkrečiai, Lukrecijus žmogaus kūne skiria dvasią ir sielą (*animus et anima*). Dvasia šiame junginyje tai protas, kuris valdo sielą, o per ją ir kūną. Nuo pastarosios priklauso kūno gyvybė. Siela Lukrecijus faktiškai laiko jutimo organus ir pačius jutimus. Dvasia, anot jo, koncentruojasi krūtinėje, o sielos atomai yra išsidėstę po visą organizmą ir neatskiriamai susimaišę su kūno atomais.

Šitaip skirstydamas sielos funkcijas, Lukrecijus kategoriškai tvirtina, kad siela nuo dvasios negali būti atskirta:

Tarpe savęs sujungtos sudaro jos visumą vieną.

III, 424 eil.

Taigi Lukrecijaus sielos „struktūra“ daugiau primena mūsišką centrinės nervų sistemos supratimą ir beveik nieko bendra neturi su idealistine sielos, kaip dvasinio, nežemiško prado, sąvoka.

Tokia sielos sandara Lukrecijus pagrindžia ir pažinimą. Jis sako, kad pažinimas vyksta dviem keliais. Pagrindinis pažinimo kriterijus yra jutimo organai, kurie parodo tiesą:

Tu pamatysi, kad mums jutimai tiesos supratimą
duoda, ir niekas sugriaut to negali, ką pojūčiai rodo.

IV, 478–479 eil.

Tiesa, Lukrecijus sutinka, kad atskiri jutimo organai tam tikrais atvejais gali suklaidinti, ir nurodo nemaža pavyzdžių šiuo klausimu: plaukiant laivu atrodo, kad kaimyninis laivas plaukia pro šalį, o savas nejuda iš vietos, arba kad upės krantai lekia atgal, o laivas stovi, nors yra atvirkščiai; iš tolo žiūrint į keturkampį bokštą, atrodo, kad jis apvalus; žiūrint tolyn, atrodo, kad lygios portiko kolonos mažėja, ir t. t. Protas turi spręsti, kuris vaizdas

yra teisingas, o kuris tik tariamas, nes jutimo organai negali pagauti daiktų prigimties:

Visa tatai nustatyti vienintelis protas privalo;
akys daiktų prigimties ligi galo suprasti negali.

IV, 384–385 eil.

Jeigu protas padaro klaidingą išvadą, tai dėl to kalti ne jutimo organai, bet pats protas. Iš čia Lukrecijus daro išvadą, kuri yra griežtai priešinga idealistų teiginiams. Pavyzdžiui, Platonas aiškino, kad siela tik tada gali pažinti tiesą, kai ji visiškai atsiriboja nuo kūno poveikio, kai ji mąsto „pati savaime“. Lukrecijus mąstymą ne tik daro priklausomą nuo jutimų, bet apskritai, kai kyla neaiškumų, reikalauja, kad pirmenybė būtų teikiama ne mąstymui, o jutimui:

Jeigu supaisyti protas mūsų to nepajėgia,
kur priežastis, kad daiktas arti – ketvirtainis,
iš tolo rodosi mums apvalus, tai, protingo įrodymo trūkstant,
aiškint verčiau figūras abidvi klaidingai pritinka,
negu paleisti iš rankų tatai, kas matoma aiškiai...

IV, 500–504 eil.

Taigi pažinimo srityje Lukrecijaus materializmas yra nuoseklesnis netgi už Demokrito, kuris, kaip matyti iš kai kurių šaltinių, jutimais suvokiamą pažinimą laikė tamsiu. Lukrecijaus materializmą išryškina ir tai, kad jis griežtai kritikuoja skepticizmą, neįveikiama logikos jėga muša kiekvieną, kuris mėgina neigti pažinimą:

Kaipgi, paklausiu, jei nieko anksčiau jis tikro nematė,
žino jis tai, kas žinojimas ir nežinojimas esti,
kas jame mintį sukėlė dėl to, kas netikra, kas tikra,
kaip abejotina nuo įtikėtino gali jis skirti?

IV, 474–477 eil.

Spręsdamas klausimus, kaip žmogus mato, girdi, užuodžia ir, apskritai, jaučia kokį nors aplinkos daiktą, kitaip tariant, aiškindamas patį jutimo procesą, Lukrecijus, mūsų akimis žiūrint, dar yra labai naivus. Pavyzdžiui, jis aiškino, kad nuo kūnų paviršiaus nuolat atsiskiria plonytis atomų sluoksnis, kuris skrieja per erdvę, išlaikydamas pavidalą to kūno, nuo kurio atsiskyrė. Toks kūno atvaizdas, patekęs į žmogaus akis, ausis ar nosį, sukelia jam to kūno vaizdą, garsą, kvapą ir pan. Tai rodo, kad Lukrecijų, kaip ir kitus atomistus, varžė jų pačių sukurta atomistinės teorijos schema, kuria jie stengėsi aprėpti ir paaiškinti visus ir visokius visatos, gamtos ir gyvybės reiškinius.

LIBER PRIMVS

- Aeneadam genetrix, hominum divumque voluptas,
Alma Venus, caeli subter labentia signa
Quae mare navigerum, quae terras frugiferentis
Concelebras, per te quoniam genus omne animantum
- 5 Concipitur visitque exortum lumina solis:
Te, dea, te fugiunt venti, te nubila caeli
Adventumque tuum, tibi suavis daedala tellus
Summittit flores, tibi rident aequora ponti
Placatumque nitet diffuso lumine caelum,
- 10 Nam simul ac species patefactast verna diei
Et reserata viget genitabilis aura Favoni,
Aeriae primum volucres te, diva, tuumque
Significant initum percussae corda tua vi.
- 15 Inde ferae pecudes persultant pabula laeta
14 Et rapidos tranant amnis: ita capta lepore
Te sequitur cupide quo quamque inducere pergis.
Denique per maria ac montis fluviosque rapacis
Frondiferasque domos avium camposque virentis
Omnibus incutiens blandum per pectora amorem
- 20 Efficis ut cupide generatim saecula propagent.
Quae quoniam rerum naturam sola gubernas
Nec sine te quicquam dias in luminis oras
Exoritur neque fit laetum neque amabile quicquam,
Te sociam studeo scribendis versibus esse
- 25 Quos ego de rerum natura pangere conor
Memmiadae nostro, quem tu, dea, tempore in omni
Omnibus ornatum voluisti excellere rebus.
Quo magis aeternum da dictis, diva, leporem.
Effice ut interea fera moenera militiai
- 30 Per maria ac terras omnis sopita quiescant.

PIRMOJI KNYGA

Motin Enéjo gentiės, žmonių ir dievų malonume,
laimės lėmėja Venèra! Padángėj slankiųjų žvaigždynų
vaikštai didingai: lankaĩ tu burlaivius kėliančią jūrą
ir derlingas žemės. Per tavė visos gývos būtybės
pradeda ámžių ir, gimę, sáulės šviėsą išvysta.
Tau besiařtinant, deĩve, paspruńka ir tráukiasi vėjai,
o iš dangaūs pasiřalina dėbesys; žėmė gudruolė
kloja kvapiąsias gėlės; tau lýgumos šýpsosi jūros
ir, savo šviėsą pažėręs, raműsis dangűs spinduliuoja.
Kai tiktaĩ atsideńgia dienōs pavásario veidas,
ir gaivingo Favòniĵaus sűřlama řiltas dvelkimas,
paukřčiai padángėj su tàvo galýbės pėrverta řirdžia
pradeda gárbinti, deĩve, pirmiáusia tavė, kaip ir tavo
žemėje řiōĵ pasirōdymą. Tuōĵ ir galvijai atkutė
džiaugiasi píevose iř per upės išsilíėjusias plaukia,
tavo grožių sužavėti sėka visuř, kur keliauji.
Iř, žengdamà per upės srauniąsias, per jūras, per kalnus,
per buveinės sparnuōčių tankiásias, per žýdinčias pievas,
tu visų řirdysė sužádini sáldžiają meilę,
sukeli nórą gyviems padaráms savo pãdermę didint.
Prigimtį jùk daiktų tvarkaĩ tu vienà tik pasauly,
dieviřkos niėkas řviesōs be tavės negáli išvysti.
Džiaugsmo nėrà be tavės ir jókio nėrà malonumo.
Teikis ateĩt į pagálbą ir rãšančiam řitą poemą:
prigimtį jōĵ řio pasáulio daiktų ketinų aprařyti
Memiĵaus sűnui mielám, kurį tų, o deĩve, teikeisi
apdovanōti gausiōm dovanōm ir řlovė jį papuořti.
Mano žodžiűs padarýk žavingus, kad tveřtų per amžius;
tuo pat metų pasirůpink, kad kōvos ir műřiai žiaurieji
jūrose beĩ sausumōĵ, visuř pasibaĩgę, nurimtų.

- Nam tu sola potes tranquilla pace iuvare
 Mortalis, quoniam belli fera moenera Mavors
 Armipotens regit, in gremium qui saepe tuum se
 Reicit aeterno devictus vulnere amoris,
- 35 Atque ita suspiciens tereti cervice reposta
 Pascit amore avidos inhians in te, dea, visus,
 Eque tuo pendet resupini spiritus ore.
 Hunc tu, diva, tuo recubantem corpore sancto
 Circumfusa super, suavis ex ore loquelas
- 40 Funde petens placidam Romanis, incluta, pacem.
 Nam neque nos agere hoc patriai tempore iniquo
 Possumus aequo animo, nec Memmi clara propago
 Talibus in rebus communi desse saluti.

*

- 50 Quod superest, vacuas auris animumque sagacem
 Semotum a curis adhibe veram ad rationem,
 Ne mea dona tibi studio disposta fideli,
 Intellecta prius quam sint, contempta relinquo.
 Nam tibi de summa caeli ratione deumque
- 55 Disserere incipiam et rerum primordia pandam,
 Vnde omnis natura creet res auctet alatque,
 Quove eadem rursum natura perempta resolvat,
 Quae nos materiem et genitalia corpora rebus
 Reddunda in ratione vocare et semina rerum
- 60 Appellare suemus et haec eadem usurpare
 Corpora prima, quod ex illis sunt omnia primis.
 Humana ante oculos foede cum vita iaceret
 In terris oppressa gravi sub religione
 Quae caput a caeli regionibus ostendebat
- 65 Horribili super aspectu mortalibus instans,
 Primum Graius homo mortalis tollere contra
 Est oculos ausus primusque obsistere contra,
 Quem neque fama deum nec fulmina nec minitanti
 Murmure compressit caelum, sed eo magis acrem
- 70 Irritat animi virtutem, effringere ut arta

Juk tu vienā tegalī taikā mirtingus ramiāja
dziugint, nes kāro baisaūs visókiās žiaurýbes tik Marsas,
žvangantis ginklais, sukūrsto; jis, mēilēs smūgiū amžinuoju
sužeistas, tāvo dažnāi glēbyjē susirañda ramybē;
iš apačīds jis stēbi tavē, grakštų kāklā atlošēs,
alkanus sāvo žvilgsniūs prisótinti trókšdamas meile,
dieviškas lūpas pravérēs, alsúoja kvēpāvimu tavo.
Deive, tadā pasileñkus kūnu šventúoju apgaubki
gulintį ir, liedamā žodeliūs iš lūpų saldžiuosius,
jo, garbingóji, maldāuk roménams taikā suteikti.
Juk ir mēs savo dārbo ramiaī nebegālime dirbti
šiuo sunkiúoju tēvýnei metū, ir sūnūs garbingasis
Memijaus likt abejingas valstýbēs geróvei negali.

*

Tu šiuo metū ir ausis palankiās, ir prōtā ižvalgų,
laisvā nuo rūpesčių, teļk ir mókslu tikrúoju domēkis,
kad manų dovanų, teikiamų tau širdingai ir uoliai,
jū nesuprātēs, nētgi paniēkinēs jās, neatmestum.
Aš ketinū ir dangaūs, ir dievų aukščiāusiąjā esmē
dēstyti táu ir daiktų pirmýkščius pradūs atidengti:
viskā iš jū sudāro gamtā, augina, maitina,
juos ir išskāido gamtā, kai dáiktas koksāi susibaigia.
Jujų esýbē gvildéndami, mēdžiagos teikiame vardā
jiems paprastāi, daiktų juos vadiname kūnais gimtaisiais,
sēklom taipōgi daiktų, ir laĩkome kūnais pirmýkščiais
juosius taip pāt, nes iš jū visā visatā susidaro.

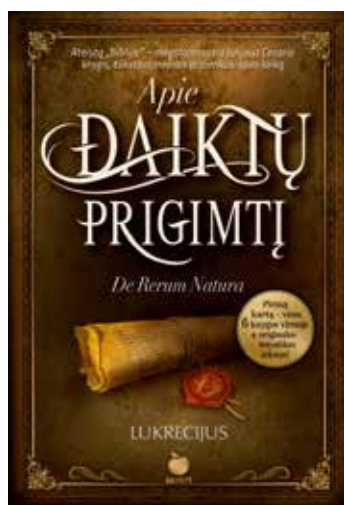
Kai kitadōs visų akysē gyvēnimā bjaurų
žemēje žmónēs gyvēno, ir júosius tikējimas sunkiai
slēgē ir ródē iš áukšto dangaūs sričių savo galvā
vargšams mirtingiems, baisiúoju žvilgsniū sukēldamas šiurpā, –
vyras graĩkų kilmēs savās akis mirtingāsias
pirmas išdrĩso pakēlti priēš jĩ ir jām pasipriešint:
jo nei dievāms pagarbā, nei žaibaĩ, nei perkūno griaudimas
atbaidýt neįstēngē, o tik labiaū galingoji
skatino dvāsios jēgā, kad pirmas rimtāi įsigeistų

- Naturae primus portarum claustra cupiret.
 Ergo vivida vis animi pervicit, et extra
 Processit longe flammantia moenia mundi
 Atque omne immensum peragravit mente animoque,
 75 Vnde refert nobis victor quid possit oriri,
 Quid nequeat, finita potestas denique cuique
 Quanam sit ratione atque alte terminus haerens.
 Quare religio pedibus subiecta vicissim
 Obteritur, nos exaequat victoria caelo.
 80 Illud in his rebus vereor, ne forte rearis
 Impia te rationis inire elementa viamque
 Indugredi sceleris. Quod contra saepius illa
 Religio peperit scelerosa atque impia facta.
 Aulide quo pacto Triviai virginis aram
 85 Iphianassai turparunt sanguine foede
 Ductores Danaum delecti, prima virorum.
 Cui simul infula virgineos circumdata comptus
 Ex utraque pari malarum parte profusast,
 Et maestum simul ante aras adstare parentem
 90 Sensit et hunc propter ferrum celare ministros
 Aspectuque suo lacrimas effundere civis,
 Muta metu terram genibus summissa petebat.
 Nec miserae prodesse in tali tempore quibat
 Quod patrio princeps donarat nomine regem.
 95 Nam sublata virum manibus tremibundaque ad aras
 Deductast, non ut sollemni more sacrorum
 Perfecto posset claro comitari Hymenaeo,
 Sed casta incestu nubendi tempore in ipso
 Hostia concideret mactatu maesta parentis,
 100 Exitus ut classi felix faustusque daretur.
 Tantum religio potuit suadere malorum.
 Tutemet a nobis iam quovis tempore vatum
 Terriloquis victus dictis desciscere quaeres.
 Quippe etenim quam multa tibi iam fingere possunt
 105 Somnia quae vitae rationes vertere possint

užraktą tvirtą varų gamtės pergalingai išlaužti.
 Dvasios savęs gyvąją jėgą jisaū nugalėjo
 ir nužygiavo į priekį toli, anapus ugningų
 sienų pasaulio, mintim ir dvasia visą erdvę apmetęs.
 Jis, nugalėtojas, skelbia iš teñ, kas gali darytis
 ir kas negali, kuriuo būdu apribojamos jėgos
 daikto kiekvieno ir gėlas jam koks paskutinis paskirtas.
 Taigi nūnai pamintà, savo rūožu, po kójų tikyba,
 mus gi pačius lig dangauš laimėtoji pėrgalė kelia.

Vieno tik aš pribijaū: kad kařtais nepamanytum,
 jog su mokslo dedies nedorū, įžeñgdamas tiesiai
 į nusikalstamą kėlią. Priešingai: gimdė ne kartą
 ir nedorūs veiksmūs, ir žygiūs nelabuosius tikyba.
 Štai panašiaū atsitiko Aulidėj pirmiesiems danajų
 vyrams, rinktiniam vadams, kai aukurą Trivijos deivės
 suteršė Ifijanėsos kraujū nekaltuoju gėdingai.
 Kai tik plaukus mergėlės kėspinas švenčtas apvižo
 ir jo lėgūs galaū pagal skruostus iš šonų nusviro,
 kai tik pamātė jinaū, kad tėvas, baėsiai nuliūdęs,
 stovi prieš aukurą, dūrklą tarnau mėgina paslėpti,
 ašaras lėja piliėčiai gaudžiaš, stebėdami jają, –
 žado nustojus nuleipo ir kėliais pėlietė žemę.
 Ir nelaimingajai tuėkart nė kėiek nepadėjo, kad tėvo
 vardą karėliui ji būvo suteikusi, gimus pirmoji.
 Rankom sàvo ją vėrai pakėlė ir drėbančią nešė
 aukuro liñk, bet ne tām, kad, àpeigas baėgę šventasias,
 eisenoj ją iškilmingoj lydėtų vardaū Himenėjo,
 tik kad mergėlė skaisčioji prie pāt vestūvinio slenkščio
 būtų tėvo smūgiū nuodėmingu liūdnaū paaukota
 tam, kad laivėnas galėtų laimingai išplaūkti į jūrą.
 Štai į kėkias blogėbes paskātint galėjo tikyba!

Tu gi ne kařtą, šventikų kalbū bauginančių smarkiai
 paveiktas, skirtis ir bėgt nuo manęs, gali būt, panorėsi,
 nes iš tikrųjų nemāža klidėjimų jiė išgalvoti
 geba, kād tik galėtų gyvėnimo tào ardyti

**ĮSIGYKITE
KNYGĄ DABAR**

obuolys.lt